

Prof. Piotr Wołyński

Uniwersytet Artystyczny w Poznaniu

Recenzja rozprawy habilitacyjnej oraz ocena dorobku artystycznego i naukowego doktora Michała Jakubowicza, sporządzona w związku z postępowaniem habilitacyjnym wszczętym w dniu 28 lutego 2019 roku, przeprowadzanym na Wydziale Sztuki Mediów Uniwersytetu Artystycznego w Poznaniu w dziedzinie sztuk plastycznych w dyscyplinie sztuki projektowe.

1. Podstawowe dane o kandydacie

Doktor Michał Jakubowicz jest artystą o szerokich zainteresowaniach teoretycznych. Obszary jego dociekań badawczych obejmują obok teorii sztuki, badanie form wizualnych w komunikacji medialnej oraz morfologie, struktury i systemy obrazów technicznych. Ważne miejsce w jego twórczości zajmuje fotografia, stanowiąc podstawowy model obrazów medialnych.

Teoretyczno-artystyczne zainteresowania Jakubowicza skłoniły go zarówno do studiów uniwersyteckich jak i artystycznych. W latach 1997-2003 studiował w Instytucie Filologii Polskiej na Uniwersytecie Wrocławskim, natomiast wykształcenie artystyczne zdobył w Akademii Sztuk Pięknych w Poznaniu (obecnie Uniwersytet Artystyczny), gdzie w latach 2000-2003 studiował fotografię na Wydziale Komunikacji Multimedialnej, otrzymując tytuł licencjata w pracowni dr hab. Krzysztofa J. Baranowskiego.

W roku 2010 uzyskał stopień doktora sztuk plastycznych na swoim macierzystym wydziale, na podstawie wystawy i rozprawy pod tytułem „Forma jako ścieżka semiozy. Analiza form prognostycznych pochodzących z fotografii w

przypisanym im kontekście społecznym.” Promotorem pracy doktorskiej był prof. Stefan Wojnecki.

Michał Jakubowicz jest twórcą o dużym dorobku artystycznym. Równoległe zainteresowania teorią obrazu i praktyką artystyczną kształtują oryginalny rys jego twórczości. Badanie (teoria) i doświadczenia (praktyka) form obrazowych i form dyskursywnych jako wspólnej, kształtującej się na naszych oczach sfery nowej komunikacji medialnej to podstawowy obszar zainteresowań Michała Jakubowicza.

Jest też kandydat silnie związany z tradycją konceptualną i medialną wrocławskiego środowiska artystycznego. Jego twórczość wiele zawdzięcza kształtowanym tam od lat sześćdziesiątych ideom sztuki pojęciowej i foto-medialnej, rozpatrywać ją można jako twórczą kontynuację idei wprowadzonych w obszar sztuki między innymi przez Andrzeja Lachowicza, Natalię LL, Zbigniewa Gostomskiego, Jerzego Rosołowicza czy Jerzego Olka.

Zainteresowania zarówno teorią jak i praktyką artystyczną są dobrą podstawą do działalności pedagogicznej w szkolnictwie artystycznym. Michał Jakubowicz jest obecnie adiunktem w Katedrze Grafiki, w SWPS Uniwersytet Humanistycznospołeczny we Wrocławiu, wykładowcą na Wydziale Grafiki i Sztuki Mediów Akademii Sztuk Pięknych we Wrocławiu, współpracował także jako wykładowca z Instytutami Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej wrocławskich uczelni (Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej oraz Dolnośląska Szkoła Wyższa), z analogicznym Instytutem Uniwersytetu Wrocławskiego współpracuje od 2008 roku do chwili obecnej.

2. Ocena rozprawy habilitacyjnej

Doktor Michał Jakubowicz przedstawił jako osiągnięcie artystyczne do oceny przez komisję habilitacyjną wystawę pod tytułem „subPark: między drzewami”, składającą się z eksperymentalnej fotografii, filmu, grafik i obiektów. Wystawa miała miejsce w

Międzynarodowym Laboratorium Kultury In Situ w Sokołowsku w dniach 21.04. – 26.05. 2018 roku.

Wystawa obejmuje następujące elementy:

„sub”. Technika mieszana: fotogram, skan, grafika komputerowa, (12x) 50x70cm, 2018

„subPark. Style umierania”. Film. 10’45”, 2014-2017

„Skończyło się we Wrocławiu”. Instalacja, obiekty pcv, hips, 5 szt. Fotografia (5x) 13x18cm, 2017

„Kompozycja światłoczuła”. Technika mieszana: skan, fotogram; format zdjęć (36x)13x18 cm, 2014

„Skosy”. Fotografia (6x) 40x40 cm, 2014.

Mamy do czynienia z realizacją zbudowaną z kilku powiązanych ze sobą modułów tworzących spójną wypowiedź. Kluczowym narzędziem artystycznej artykulacji jest tutaj fotografia w szerokim, można zaryzykować tu określenie – postfotograficznym – znaczeniu. Sam autor woli określać swoje działania jako fotografię eksperymentalną; wskazuje dwie istotne dla swojej postawy twórczej tradycje XX wiecznej sztuki: abstrakcjonizm i konceptualizm. Jednak istotą działań Jakubowicza jest śledzenie zmian współczesnej ikonosfery, odkrywanie jej uwarunkowań spowodowanych kontekstem społecznym i transformacjami politycznymi.

Okazuje się, że obecnie tradycja wspomnianych nurtów sztuki XX wieku może posłużyć za rodzaj narzędzi pomocnych w głębszym rozumieniu takich zmian. Co ciekawe, w twórczości Michała Jakubowicza, działania artystyczne, mimo że silnie osadzone w społecznym, politycznym i historycznym kontekście, nie tracą nic ze swojej autonomii. Określić je można jako odkrywanie znaczeń zakodowanych w obrębie wizualnych skutków naszych społecznych poczynań. Jakubowicz przygląda się preparowanym przez siebie fotograficznym, filmowym i graficznym notacjom rzeczywistości, w czym niezwykle pomocne okazują się doświadczenia sztuki analitycznej, badającej język samego medium. W obrębie tych notacji odnajduje korelację pomiędzy własną aktywnością artystyczną a powszechnymi, praktycznymi działaniami wpływającymi na kształt społecznej przestrzeni. Nasze praktyczne bytowanie zawsze i z konieczności zostawia po sobie ślady; mogą być one traktowane jako rodzaj wypowiedzi zakodowanej w kształtach konstruowanej społecznie rzeczywistości. Znaczenia istotnej części tego rodzaju komunikatów

umykają społecznej uwadze i głębszemu zrozumieniu. Postawa twórcza Michała Jakubowicza nastawiona jest właśnie na odkrywanie i odczytywanie tych dyskretnych sygnałów – skutków naszych praktycznych i symbolicznych działań. Stąd obecne w jego sztuce zainteresowania związkami form wizualnych i wypowiedzi językowych (tradycja konceptualna) oraz takimi przekształceniami zastanej wizualności, które potrafią wydobyć podstawowe struktury warunkujące nasz sposób zauważania i odczytywania relacji ukrytych w nieuporządkowanej przedmiotowości (tradycja sztuki abstrakcyjnej). W autoreferacie określa autor swoją postawę w następujący sposób:

Interesuje mnie fotografia eksperymentalna, abstrakcyjna wychodząca poza własną formułę, ale przypisana do określonego kontekstu społecznego podlegającego wewnętrznym zmianom, tworzącym relacje dla form wizualnych. Stąd, w recepcji twórczej zakładam istotność procesu prognozowania znaczeń i ujmowania ich w obszar dzieła. Za pomocą badań empirycznych zadaję pytania dotyczące działania obrazu i mediów. Aktualna jest dla mnie tradycja konceptualna upatrująca związku obrazu z językiem jak i nowe tendencje wynikające z praktyk subkulturowych, postfotograficznych, postmedialnych.¹

Przedmiotem zainteresowania Jakubowicza w realizacji „subPark: między drzewami” jest eksploracja specyficznej przestrzeni wrocławskiego parku Grabiszyńskiego. Autor eksperymentuje z wydobytymi - głównie przy pomocy fotograficznych i filmowych środków wyrazu – motywami obecnymi w przestrzeni parku, traktując je jako tworzywo do powoływania form wizualnych, które przedstawiane są jakby poza systemem podstawowych, rozpoznawalnych społecznie znaczeń i desygnatów. Mamy tu do czynienia z łąčeniem tematyki społecznej i historycznej, której nie sposób pominąć w obrazowaniu tak specyficznego miejsca jak park Grabiszyński we Wrocławiu, a wizualnym eksperymentem. Tworzenie eksperymentalnych relacji w ramach obrazowania pozwala na przyglądanie się rzeczywistości z nastawieniem na to, czego nie widać. Fotografia, podstawowy środek, po który sięga autor, okazuje się w tym przypadku narzędziem skutecznym. Sam mechanizm fotograficznego obrazowania, jeśli spojrzeć przez pryzmat rozwoju jego form w obrębie sztuki-fotografii wynosi rzeczywistość na poziom abstrakcji. W pierwszym obrazie technicznym artyści dość szybko zauważyli, że dla potrzeb ich działalności, jest on interesujący nie z powodu powszechnie dostrzeganej zdolności odtwórczej, czyli podwojenia czy też multiplikowania naszego wizualnego doświadczenia. Znacznie

¹ Michał Jakubowicz, *Autoreferat*, s.7

cenniejszą cechą fotografii okazało się dla artystów to, że eksponuje ona różnicę między naszym doświadczeniem wzrokowym a doświadczeniem medialnym. Obraz fotograficzny daje nową propozycję rzeczywistości, często daleko odbiegającą od bezpośredniego doświadczenia wzrokowego, jest wobec niego subwersywny. Wiele nurtów sztuki XX wieku skwapliwie korzystało z doświadczeń, jakie zaoferowała nowa, fotograficzna percepcja. Propozycja artystyczna Jakubowicza, ufundowana jest na takim sposobie podejścia do medium fotografii, prowadzi nas jednak w nieco innym kierunku. Mamy tu do czynienia z eksperymentowaniem w obrębie form wizualnych, które miałyby umożliwiać/ułatwiać odkrywanie nowych bądź zapomnianych znaczeń w ramach kontekstu społecznego współtworzonego przez przywoływane motywy.

Najbardziej zajmujące w omawianych realizacjach jest śledzenie kulturowych zmian znaczeń kształtujących się wokół parku. Autor próbuje traktować ten teren jako miejsce w szczególny sposób wyróżnione (rodzaj społecznego aparatu), umożliwiające powstawanie specyficznych obrazów. Wyróżnia trzy ich kategorie: elementy szeroko rozumianej sztuki publicznej w tym sakralnej, dalej mamy do czynienia z ekspozycją elementów i miejsc służących codziennym praktykom mieszkańców, należą do nich m.in. place zabaw, siłownie, trasy biegowe i spacerowe wraz z ich użytkownikami, i wreszcie trzeci element obrazowej ekspozycji – przyroda, przede wszystkim drzewa. Wzajemne relacje tych elementów prowadzą, w koncepcji Jakubowicza, do unikatowego sposobu samo prezentacji fenomenu Parku Grabiszyńskiego. Jest on w rozumieniu autora rodzajem generującej obrazu struktury, która wymaga, dla uzmysłowienia wagi i znaczenia tych obrazów, podjęcia z nią współpracy. W takim ujęciu autor jawi się nam jako twórca „unikalnych technologii” pozwalających na wydobywanie z obrazowej struktury parku ukrytych bądź zapomnianych znaczeń. To ciekawy, nie mam pewności czy do końca uświadomiony przez autora, postfotograficzny rys jego działań. W takim ujęciu percepcja wizualnych aspektów rzeczywistości uwarunkowana jest medialnymi cechami obrazów technicznych? Czym w takim razie miałyby być obrazowanie takiej rzeczywistości?

W tym momencie odwołam się do poszczególnych realizacji z wystawy „subPark: między drzewami” w celu ukonkretnienia, dość ogólnych do tej pory, tez. Dobrym przykładem wspomnianych przed chwilą postfotograficznych praktyk jest realizacja „Kompozycja światłoczuła”. Oparte na zasadzie nietypowego wykorzystania papieru światłoczułego obrazy są notacją warunków świetlnopogodowych, zawsze po wschodniej i zachodniej stronie starych, parkowych drzew. Mamy tu do czynienia z pewną obiektywną, na wzór obiektywności fotografii, notacją. Ta jednak zamiast oferować nam konkretne znaczenia (przyzwyczailiśmy się, że fotografia tak właśnie oznacza rzeczywistość) działa jakby w odwrotną stronę; redukuje konkretne, znane nam już i wymagające jedynie potwierdzenia

komunikaty, stwarzając wolną przestrzeń nie zagospodarowanych jeszcze znaków. Z jednej strony obiektywny zapis światła i warunków atmosferycznych (do tego potrzebne jest autorowi odwołanie się do obiektywnych wartości fotograficznego zapisu), z drugiej wejście w obszar metaobrazowych i matanarracyjnych znaczeń, pozwalających na rewizję/redefinicję tych zapisów. Autor konfrontuje tu dwa porządki, kultury i przyrody uwikłane w dychotomię wschodu i zachodu. Odjęcie obrazom oczekiwanych znaczeń, jakich moglibyśmy się spodziewać po fotograficznej notacji parkowych przestrzeni, daje możliwość dostrzeżenia innych komunikatów płynących od kształtowanej przez człowieka natury i nakładanych na nią siatkę kulturowych odniesień. Sposób ekspozycji tajemniczych światłoczułych dyptyków nawiązuje do układu drzew znajdujących się w parku, tworząc geometryczne figury linii, prostokąta czy okręgu. Podstawowa opozycja wschód – zachód zostaje w ten sposób wpleciona w nowe, pozostające w gestii odbiorcy relacje i znaczenia. „Kompozycja światłoczuła” nie działa – jak pisał autor – wg. pytania co to jest? tylko skąd to jest? jak się ze sobą łączy? jaką relację tworzy? Przy czym odpowiedzi są słowno-wizualne, gdzie kluczową rolę odgrywają znaki znaków: kolor, światłocień, kompozycja.”²

Z kolei cykl prac „sub” idzie jeszcze dalej w odrywaniu fotograficznych, dokumentalnych znaczeń obrazów, będących bazą tej pracy, od sensów nadawanych im w procesie przetworzenia. Jakubowicz pozbawia tu obrazy ich podstawowych semantycznych odniesień, przetwarzając swoje dawniejsze dokumentalne fotografie (cykle „subPark. Miejsca” i „Dokumenty podróży”), pozostawia jedynie wypełnione czernią zarysy obiektów. Tak wydobyte i oczyszczone formy nakłada na siebie tworząc ich permutacje, potęgując wieloznaczność skojarzeń. Te niepokojące, po części asemantyczne, po części odwołujące się do ludzkiej sylwetki formy zostają skonfrontowane z rejestracjami fragmentów roślin i innych elementów „odbijanych”, na zasadzie fotogramu, w przestrzeni parku. Mimo niemal abstrakcyjnej formy, prace silnie kojarzą się z tematyką funeralną. Konkret obrazów natury (fotogramy wykonane w technice solarigraficznej) w połączeniu z czarnymi geometrycznymi formami wchłaniającymi jak gdyby postacie, tworzy silną wizualną metaforę. Autor pisze w komentarzu do pracy, że to „dzieło pozbawione semantycznych odniesień, jakby *puste*”, jest to, myślę, tylko jeden z aspektów omawianej pracy. Usuwanie semantycznych odniesień z obrazu wiedzie do kolejnej, moim zdaniem podstawowej warstwy tej pracy. Jest nią, w moim odczuciu, tworzenie metaforycznego obrazu, trudnych do wydobywania w inny sposób, relacji łączących miejsca i bohaterów wcześniejszych, wspomnianych dokumentalnych cykli autora.

Podobną strategią, choć z odmiennym wizualnym skutkiem, posłużył się Jakubowicz przy

² Michał Jakubowicz, *Autoreferat*, s.27

realizacji „Skończyło się we Wrocławiu” (2017). To instalacja, która bazuje na geście przeniesienia przetworzonych obiektów powstałych na bazie fotografii nagrobków, do przestrzeni galerii. Same nagrobki zostały już uprzednio przeniesione w inne przestrzenie parku przez mieszkańców Wrocławia. Mamy tu więc do czynienia z symbolicznym powtórzeniem sytuacji, która tworzy historię tego miejsca. Obiekty wykonane zostały w wielkości oryginalnych płyt nagrobnych, a ich kształt zmodyfikowany jest przez skrót perspektywiczny wynikający z fotograficznych ujęć, na podstawie których obiekty powstały. Obiekty te zawierają więc w swoim kształcie sposób ich spostrzegania, są przezeń modyfikowane. Na ich obecnej kondycji silnie waży sposób zobrazowania i przetworzenie w biały, znów niemal abstrakcyjny kształt. Przenoszenie obiektów kultury materialnej w inny kontekst zawsze wiąże się nieodwołalną zmianą znaczeń. Białe formy, ledwie już teraz przywołujące oryginalne nagrobki, zostały oparte na ramkach z fotografiami pokazującymi fragmenty parku skąd groby zostały zabrane. Praca świetnie eksponuje metodę twórczą Michała Jakubowicza. Z jednej strony traktowanie konkretnej miejskiej przestrzeni jako swoistego banku obrazów, które nie tyle wymagają rejestracji (w postfotograficznym świecie wszystko już zostało zarejestrowane), co pracy nad ich sensem. Poszczególne części wystawy rozumieć można jako usiłowania wydobycia dyskursywnego charakteru parku poprzez podjęcie dialogu na drodze przetwarzania jego dokumentalnych, sprawozdawczych, jednak niewiele wyjaśniających przedstawień.

Podobne próby, choć znowu w odmiennych autorskich strategiach, podejmowane są w pozostałych pracach składających się na wystawę „subPark: między drzewami”: w filmie „subPark. Style umierania” oraz w realizacji „Skosy”. Cała wystawa to spójna, szczegółowo przemyślana propozycja artystyczna. Ważne i oryginalne założenie autora, że otaczająca nas rzeczywistość (w tym przypadku przestrzeń parku Grabiszyńskiego we Wrocławiu) nie jest tylko powodem i inspiracją do tworzenia obrazów (na przykład fotografowania) ale także mechanizmem umożliwiającym ich powstawanie, świetnie sprawdza się w poszczególnych realizacjach wystawy. Cenna w postawie i twórczości Jakubowicza jest synteza neoawangardowych sposobów doświadczania obrazu z autentyczną postawą społeczną. Tworząc i komentując swoje prace traktuje je jako rodzaj dialogu z publicznością, odsłania konwencje i proponuje nowe sposoby oglądu rzeczywistości. „Obrazy mają moc wywoływania nowych sytuacji, wśród których najcenniejsze są te rekurencyjne, – pisze autor – wskazujące na zakodowane w kulturze sposoby widzenia, wprowadzające w świat

przeżyć publiczności element oglądu.”³

3. Ocena dorobku artystycznego, naukowego i dydaktycznego

Doktor Michał Jakubowicz posiada bogaty dorobek zarówno w dziedzinie sztuki jak i w dziedzinie teorii sztuki, mediów i komunikacji wizualnej. Od roku 2014 zrealizował dziewięć wystaw indywidualnych. Jest twórcą żywo zainteresowanym współpracą z publicznością, często realizowane przez niego idee artystyczne zakładają tego typu współpracę jako niezbędny element zaistnienia dzieła. Stąd też bogata lista krajowych i międzynarodowych wystaw zbiorowych, w ramach której znaleźć można szereg efektów takiej właśnie współpracy. Wymienić tu warto przykładowo pracę „Kreatywny Grabiszynek” z 2016 roku, która powstała jako efekt współpracy ze studentami opracowującymi na podstawie zdjęć Jakubowicza wzory i elementy gier edukacyjnych realizowanych dla osób z dysfunkcją wzroku. Inny przykład to realizacja „Doświadczenie obrazu (wyniki gry o charakterze badawczym)” z 2010 roku, która powstała przy aktywnym współudziale studentów Uniwersytetu Wrocławskiego. Praca ta ma zarówno aspekt artystyczny jak i badawczy, odnosi się do kreatywności w tworzeniu znaczeń obrazu. Michał Jakubowicz jest tutaj autorem ogólnej koncepcji oraz procedur, według których powstają złożone, punktowe obrazy podlegające na dalszym etapie szczegółowej analizie. Wśród 32 wymienionych przez kandydata udziałów w wystawach zbiorowych zwracam uwagę na te właśnie, które termin *wystawa zbiorowa* traktują w sposób partycypacyjny. W takim ujęciu wystawa zbiorowa to nie tylko zestaw prac różnych autorów, ale także, a może przede wszystkim, praca będąca wynikiem autentycznej zbiorowej współpracy, kreacji z istotnym aktywnym udziałem wielu osób. Twórczość Jakubowicza, ściśle na tym polu złączona z jego działalnością pedagogiczną, stanowi ciekawy przykład partycypacyjnego podejścia w zakresie działań wizualnych.

Teoretyczne badania kandydata zaowocowały szeregiem publikacji książkowych oraz w czasopiśmie międzynarodowych i krajowych. Zawarty w dokumentacji spis obejmuje 25 pozycji, są wśród nich szczegółowe monografie dotyczące analizy

³ Michał Jakubowicz, *sub*, Wyd. Libron, Kraków, 2018

obrazów medialnych. Na szczególną uwagę zasługuje monografia „Eksperyment koło fotografii”⁴, która jest wynikiem prowadzonych przez szereg lat badań empirycznych ukierunkowane na obrazowanie wywodzące się z obszaru fotografii. Autor stara się wypracować w obrębie tych badań własne podejście interdyscyplinarne, w ramach którego możliwe byłoby czerpanie wiedzy na temat mechanizmów percepcji zarówno od strony praktyki artystycznej jak i od strony teorii komunikacji i psychofizjologii widzenia. Na odnotowanie zasługują też pozycje książkowe związane tematycznie z pracą habilitacyjną, stanowią one świetne dopełnienie koncepcji prezentowanych na recenzowanej wystawie (mam tutaj na myśli przede wszystkim wydawnictwo „sub”⁵).

W dorobku dydaktyczny kandydata warto zwrócić uwagę na szereg autorskich programów nauczania, w ramach których umiejętnie łączy Jakubowicz wiedzę z zakresu praktyk i koncepcji artystycznych z wiedzą dotyczącą szeroko rozumianej teorii komunikacji wizualnej. Przekazywanie tego typu wiedzy i umiejętności jest obecnie, w kulturze zdominowanej medialno-obrazowym myśleniem, szczególnie cenne. Zamieszczone w Portfolio dydaktycznym kandydata autorskie programy nauczania i skrypty dla studentów wskazują na duże doświadczenie i wypracowanie oryginalnych metod dydaktycznych. Programy te charakteryzuje podejście intermedialne, w ramach którego praca nad sensem wizualnej wypowiedzi jest pierwszoplanowa, a nauka posługiwania się konkretnymi (coraz szybciej zmieniającymi się) narzędziami obrazowania prowadzona jest przede wszystkim w kierunku uświadomienia wagi wyboru konkretnych środków wyrazu.

Konkluzja:

Po zapoznaniu się z wskazanym jako praca habilitacyjna dziełem autorstwa dr Michała Jakubowicza pod tytułem „subPark: między drzewami”, autoreferatem, dokumentacją dorobku artystycznego, naukowego i dydaktycznego stwierdzam, że przedstawiona praca spełnia wymagania Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach i tytułach naukowych oraz o stopniach i tytułach w zakresie sztuki. Kandydat jest twórcą o dużym dorobku artystycznym i dydaktycznym. Jego

⁴ *Eksperyment koło fotografii*, Wyd. Libron, Kraków, 2018

⁵ *sub*, Wyd. Libron, Kraków, 2018

oryginalny i poparty umiejętnością autorefleksji dorobek stawia go w gronie wybitnych osobowości współczesnej sztuki. Przedstawione do oceny dzieło stanowi znaczący wkład w rozwój wskazanej dyscypliny. W związku z powyższym wnioskuję o nadanie dr Michałowi Jakubowiczowi stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie sztuk plastycznych, dyscyplinie sztuki projektowe.

A handwritten signature in green ink, reading "Prof. Sotyi de". The signature is written in a cursive, flowing style.

Poznań, styczeń 2020